

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

МОЛОЧКО Майя Василівна

УДК 378.1 : 373.2

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ПЕДАГОГІЧНОМУ
КОЛЕКТИВІ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-2004

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
академік АПН України

Мороз Олексій Григорович,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, завідувач кафедри
педагогіки і психології вищої школи

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Борисова Зоя Назарівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
професор кафедри дошкільної педагогіки

кандидат педагогічних наук, доцент

Король Валентина Миколаївна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
доцент кафедри педагогіки і соціальної роботи

Провідна установа – Інститут проблем виховання АПН України,
лабораторія дошкільного виховання м. Київ.

Захист відбудеться 15 квітня 2004 року о 14.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.09 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 15 березня 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Г.Кобернік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Однією з важливих проблем сучасної системи освіти в Україні є підвищення ефективності роботи дошкільних закладів, головним завданням яких є, як сказано в “Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті”, збереження та зміцнення фізичного й психічного здоров’я дитини, розвиток її творчих здібностей, реалізація потенційних можливостей особистості. Чільне місце при цьому належить активізації людського фактора, зокрема мобілізації зусиль усіх педагогічних працівників закладу освіти, спрямованість його керівників на створення сприятливого соціально-психологічного клімату (СПК) в колективі. Це особливо важливо для умов дошкільного закладу освіти, адже дошкільні педагогічні працівники є одними з найменш соціально захищених і саме в педагогічному колективі можуть отримати реальну морально-духовну й психологічну підтримку його членів, відчутти солідарність і захистити свої професійні інтереси.

При всій значимості СПК для ефективного функціонування педагогічного колективу, в абсолютній більшості робіт увага вчених прикута до дослідження даного психологічного феномену в трудових виробничих і наукових колективах. Цьому були присвячені дисертаційні роботи Ф.Джафарова, А.Жамкочана, Т.Загрузіної, О.Засурцевої, Л.Зоріна, Б.Махмудова, Г.Скомаровського, І.Чорнобровкіна та ін. Досліджувалася проблема психологічного клімату в колективі гуртожитку (А.Морданов), сім’ї (О.Добринін). Значно менше досліджень проблеми психологічного клімату в педагогічному колективі: морально-психологічний клімат в педагогічному колективі як фактор становлення майстерності вчителя (Г.Виноградова); вплив стилю керівництва директора на соціально-психологічну атмосферу в педагогічному колективі (Є.Єрмолаєв); підготовка майбутніх психологів до створення психологічного клімату в педагогічному колективі (О. Мешко), а також аналіз проблеми формування СПК студентської групи як засобу становлення професійно-педагогічних якостей майбутнього вчителя (С. Висоцький). Найбільш вагомими доробками в дослідженні проблем СПК в педагогічному колективі є роботи Н.Анікеєвої, Н.Коломінського, Л.Карамушки, Р.Шакурова. Окремі аспекти дослідження зазначеного феномену аналізуються в статтях Л.Шубіної, І. Шварц, А.Паленева, О.Ковальова, В.Леонтєва, Ю.Сировецького, Г.Карпова, П. Бісіркіна та ін. Проблема ж психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу, як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, не була об’єктом окремих досліджень. Винятком є лише роботи українського дослідника О.Проскури. Окремі її аспекти розглядаються також у статтях М.Балашова, В.Кузьменко, І. Сингаївської та ін. Хоч основні положення про СПК і є загальними для колективу будь-якого типу, однак слід враховувати й специфіку окремого колективу та різних його типів.

Педагогічний колектив дошкільного закладу освіти відрізняється від інших колективів, у тому числі й шкільного педагогічного як за цілями та умовами своєї діяльності, так і своєю структурою та професійними якостями його членів. Саме ці відмінності складають систему специфічних факторів, які впливають на формування СПК в зазначеному колективі.

Хоча соціально-психологічний клімат є вагомим важелем управління колективом, проте аналіз існуючої нормативної бази виявив суттєву недооцінку ролі СПК в діяльності педагогічного колективу дошкільного закладу.

Разом із тим, проблема СПК не розглядається в контексті загально-педагогічної теорії з огляду на її значущість для розуміння процесів і явищ, які мають місце в дошкільному закладі, зокрема, недостатньо досліджена динамічна сторона зазначеного феномену, його цілеспрямованого формування та педагогічного управління.

Актуальність і недостатній рівень теоретичної й практичної розробки проблеми соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу визначили вибір теми дисертаційного дослідження “Формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає плану наукових досліджень Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова й затверджена Вченою радою НПУ імені М.П.Драгоманова (протокол №6 від 31.01.2002р.) Тема узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол №6 від 08.07.2002р.).

Об'єкт дослідження - становлення соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу.

Предмет дослідження - детермінанти (умови та засоби) формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу.

Мета дослідження полягає у визначенні умов і обґрунтуванні шляхів формування сприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу.

Гіпотеза дослідження. В основу нашого дослідження було покладено припущення про те, що формування сприятливого СПК як складного динамічного соціально-психологічного явища в педагогічному колективі дошкільного закладу можливе, якщо реалізується комплекс психолого-педагогічних умов, найголовнішими серед яких є:

- систематичне вивчення стану соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі в контексті сутнісних взаємозв'язків структурних його компонентів;
- підвищення рівня психологічної готовності керівників дошкільного закладу освіти до реалізації управлінської функції щодо формування соціально-психологічного клімату;

- мотивація педагогічної діяльності членів педагогічного колективу шляхом розширення ділових і міжособистісних взаємин між ними, проведення цілеспрямованої організаційно-методичної роботи.

Завдання дослідження:

- 1) конкретизувати сутність і розкрити особливості змісту й структури СПК педагогічного колективу дошкільного закладу;
- 2) проаналізувати сучасний стан розв'язання проблеми формування СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу;
- 3) виявити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психолого-педагогічні умови формування сприятливого СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу;
- 4) розробити практичні рекомендації щодо педагогічного управління процесом формування та умов оптимізації СПК у педагогічному колективі дитячого садка.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступили положення психологічної теорії соціальної групи й колективу (А.Донцов, М.Корнєв, Р.Немов, А.Петровський); загальної концепції функціонування педагогічного колективу (В.Сухомлинський, Н.Кузьміна, А.Макаренко, О.Мороз, Р.Шакуров); результати дослідження сутності та особливостей прояву соціально-психологічного клімату в різних соціальних групах (Н. Анікеєва, Л.Карамушка, Н.Коломінський, Г.Ложкін, О.Мешко, Б.Паригін, О.Шорохова); теоретичні й практичні розробки у галузі соціальної та дошкільної педагогічної психології (О.Проскура); надбання передового педагогічного досвіду.

Методи дослідження. Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань використовувався комплекс методів дослідження: логіко-теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури; спостереження, бесіди, анкетування й тестування, експертна оцінка та самооцінка; констатуючий і формуючий експеримент. Для обробки та інтерпретації отриманих у ході експериментальної роботи даних використовувалися методи математичної статистики, кількісний і якісний аналізи.

Базою дослідження були педагогічні колективи дошкільних навчальних закладів м. Києва (№768, №769, навчально-виховний комплекс “школа-дитячий садок” №783 “Київські каштани”), а також майбутні вихователі й керівники дошкільних закладів – студенти НПУ імені М.П.Драгоманова та Педагогічного училища Дніпропетровського національного університету.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в конкретизуванні й збагаченні змісту та структури поняття СПК педагогічного колективу дошкільного закладу, що становить складну інтегровану характеристику колективу, яка емпірично виявляється в домінуючому відносно стійкому груповому настрої та є результатом відображення педагогами

ділових і міжособистісних взаємин у колективі, опосередкованих цілями та змістом спільної професійно-педагогічної діяльності в специфічному просторі функціонування дошкільного закладу; розробці індивідуально-особистісних, соціально-групових і діяльнісно-рольових критеріїв оцінки стану СПК в колективі; теоретичному обґрунтуванні соціально-психологічних, організаційно-управлінських і педагогічних чинників його становлення в умовах дошкільного закладу.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що розроблена система роботи щодо формування сприятливого СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу, яка передбачає цілеспрямовану підготовку майбутніх дошкільних працівників на етапі їх професійного навчання, мотиваційно-цільове налаштування співробітників на створення та підтримання сприятливого СПК і організацію управлінської діяльності керівника дошкільного закладу в зазначеному аспекті дає змогу ефективно управляти цим соціально-психологічним феноменом.

Матеріали дослідження можна використовувати в навчальному процесі вищої педагогічної школи для підготовки фахівців із спеціальності “Дошкільне виховання”, на курсах підвищення кваліфікації дошкільних працівників та в роботі психолога у дошкільному закладі освіти.

Вірогідність одержаних результатів і висновків дослідження зумовлена послідовністю реалізації теоретичних положень у вирішенні емпіричних завдань, репрезентативною вибіркою, використанням комплексу наукових методів, які адекватні поставленим завданням і меті дослідження.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідались і отримали схвалення на щорічних науково-практичних конференціях викладачів і аспірантів (1998–2002рр) НПУ імені М.П. Драгоманова, на засіданнях кафедри педагогіки і психології вищої школи НПУ імені М.П. Драгоманова, на педагогічних радах дошкільних навчальних закладів м. Києва.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у дошкільних закладах м. Києва №768 (довідка № 7 від 21.01.04), №769 (довідка № 83 від 28.01.04), у школі-дитячий садок №783 “Київські каштани” (довідка № 47 від 28.01.04), у районному методичному кабінеті Деснянського району (довідка № 28-194 від 28.01.04), у навчальному процесі Педагогічного училища Дніпропетровського національного університету (довідка №58 від 26.06.01).

Публікації. Результати дослідження висвітлені у 4 статтях у наукових фахових журналах і збірниках, затверджених переліком ВАК України. Усі публікації одноосібні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (219 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації – 190 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 164 сторінці. Робота містить 13 таблиць і 3 рисунка на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми та ступінь її наукового дослідження, визначені об'єкт, предмет, мета дослідження, сформульована гіпотеза, поставлені завдання та обраний комплекс теоретичних і емпіричних методів, викладена наукова новизна й теоретичне значення одержаних результатів, їх практичне значення та апробація.

У **першому розділі** - "Теоретичні основи дослідження процесу формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу" - в стислому науково-історичному екскурсі розкривається зміст і структура СПК в педагогічному колективі, показується його роль у забезпеченні ефективної діяльності дошкільного закладу, виявляються чинники й умови становлення та аналізується сучасний стан його створення.

Відзначається, що в 20-30-х роках вітчизняними вченими (В.Артемов, О.Вітке, В.Бехтерев, Н.Левітов та ін.) висунута ідея про вплив соціально-психологічних явищ у групі на ефективність її діяльності та поведінку окремих її членів. Дещо пізніше соціально-психологічна атмосфера (О.Вітке) почала розглядатися в площині розв'язання практичних педагогічних завдань (П.Блонський, А.Макаренко, М.Сорока-Росинський, С.Шацький та ін.) як одна із найважливіших передумов успішного функціонування педагогічної системи.

Хронологія дослідження проблеми СПК засвідчує, що її висвітлення в наукових пошукуваннях відображало загальнополітичний клімат у країні, а її розв'язання можливе лише за умови демократичного поступу держави по шляху гуманізації всіх сфер суспільного життя.

Не зважаючи на тривалий період дослідження зазначеного феномену численними дослідниками (Н.Анікеєва, В.Богданов, В.Бойко, С.Висоцький, А.Жакогян, О.Засурцева, Л.Зорін, Л.Карамушка, О.Ковальов, Н.Коломінський, Б.Лебедев, В.Леонт'єв, Г.Ложкін, А.Лутошкін, Н.Мансуров, Г.Моченова, М.Ночевнік, В.Остряков, С.Папов'ян, В.Панф'єров, Б.Паригін, В.Семенов, Ю.Сировецький, І.Чорнобровкін, Л.Шубіна та ін.), у науці існують суттєві розбіжності в розумінні змісту та структури СПК у групі. Дослідники погоджуються лише з тим, що це складний багатокомпонентний феномен, аналіз якого потребує комплексного системного підходу. Це передбачає, зокрема, врахування специфіки функціонування організації (групи, колективу) в контексті соціально-культурних умов і особливостей професійно-рольових функцій та особистісних характеристик її членів.

Серед численних дефініцій, які позначають даний феномен ("психологічний клімат", "емоційний клімат", "товариська обстановка", "соціологічний мікроклімат", "психологічна атмосфера", "моральна атмосфера", "моральний стан групи", "морально-психологічний клімат", "поле колективу" та ін.), найбільш точним, на наш погляд, є поняття "соціально-психологічний клімат", яке охоплює соціальні, психологічні та соціально-психологічні аспекти групової взаємодії у всій своїй складності та різноманітності зв'язків і взаємовідношень.

Розуміння СПК у взаємозв'язку загальносистемних і особливих його проявів у конкретній соціальній групі дає змогу розглядати *соціально-психологічний клімат педагогічного колективу дошкільного закладу освіти* як складну інтегровану характеристику колективу, яка емпірично виявляється в домінуючому відносно стійкому груповому настрої, який є результатом відображення членами колективу міжособистісних взаємин, які опосередковані цілями й змістом професійно-педагогічної діяльності та специфікою роботи дошкільного закладу.

Серед головних структурних компонентів СПК педагогічного колективу є система ставлень його членів: до виконання професійно-рольових функцій; до колег і керівництва дошкільним закладом; до світу в цілому та самого себе. Його слід розглядати в єдності когнітивного (усвідомленні цілей і завдань педагогічної діяльності; виявлення педагогічної концепції та міра її узгодженості з педагогічними поглядами колег; соціально-перспективна поінформованість про колектив і його членів), емоційної (задоволеність членством у колективі та характером міжособистісних взаємин у ньому; прийняття стилю керівництва й професійного спілкування) і поведінкової (спосіб професійної самореалізації, активність у професійному та соціальному житті колективу) сторін функціонування педагогічного колективу та діяльності окремих його членів.

Реалізація такого підходу до розуміння СПК дає змогу діагностувати його за психологічно-особистісними, соціально-груповими й діяльнісно-рольовими критеріями та оцінювати за шкалою “позитивний – негативний”, “сприятливий – несприятливий”, “який задовольняє – який не задовольняє”.

Психологічно-особистісний критерій СПК виявляється через показники задоволеності педагогічною діяльністю й членством у педагогічному колективі дошкільного закладу; самопочуття особистості та рівень комфортності; ступінь ідентифікації з колегами та керівниками дошкільного закладу.

Соціально-груповий критерій виявляється через характер взаємин у педагогічному колективі по горизонталі й вертикалі; стиль керівництва завідуючої (старшого методиста); рівень конфліктності між членами колективу та масштабність і глибину психологічних бар'єрів, які лежать на шляху спільної педагогічної діяльності.

Діяльнісно-рольовий критерій СПК виявляється через рівень активності членів колективу в педагогічній діяльності, її творчого моделювання та інноваційного втілення; характер виконання функціонально-рольових обов'язків і стан трудової дисципліни в дошкільному закладі.

Наші дослідження засвідчують, що СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу впливає як на задоволеність професійною діяльністю співробітників, так і їх ставлення до виконання своїх професійних обов'язків. Важливе значення при цьому мають міжособистісні взаємини в педагогічному колективі: взаємини з колегами та керівництвом, а також з батьками дітей

(34,2% опитаних). Саме ці взаємини розглядаються багатьма дослідниками вирішальним фактором становлення СПК у педагогічному колективі дошкільного закладу.

Дослідження засвідчує, що серед аспектів професійної діяльності, які мають найбільшу “вагу впливу” на задоволеність нею членами дошкільними працівниками, поряд із змістом і характером педагогічної праці (коефіцієнт регресії +0,37), оцінкою результатів діяльності та визнання професійної компетентності (+0,32), можливістю для творчого самовираження й самоствердження в професійній сфері (+0,29) чільне місце посідає і СПК у колективі (+0,34). Водночас, зазначені чинники самі є фактором другого порядку, які позитивно впливають на СПК у педагогічному колективі дошкільного закладу.

СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу слід розглядати як складний багатофакторний феномен, який детермінований соціальними, соціально-психологічними та педагогічними чинниками, вплив яких відбувається за загальносистемними механізмами специфічно в умовах даної професійної групи.

Про це засвідчує й аналіз сучасного стану створення СПК у дошкільних закладах, який значною мірою залежить від рівня організаційно-управлінської та методичної роботи в дошкільному закладі, психологічної культури та стилю діяльності керівника, мотивації співробітників до педагогічної діяльності та підтримання сприятливого СПК у колективі. Особливо важливим при цьому є об’єднання педагогів дошкільного закладу навколо однієї педагогічної ідеї, спільних професійних і особистих інтересів.

Водночас, як засвідчує аналіз річних планів роботи дошкільних закладів, відсутня цілеспрямована робота з педагогічним колективом по його згуртуванню, налагодженню сприятливого СПК у ньому. Проблема полягає також і в тому, що не проводиться спеціальна підготовка майбутніх дошкільних працівників (вихователів, методистів, завідуючих) до професійної діяльності в зазначеному аспекті під час навчання їх у педагогічному навчальному закладі.

У **другому розділі** - “Шляхи підвищення ефективності процесу формування СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу”- обґрунтовується система роботи щодо забезпечення сприятливого СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу, аналізуються результати дослідно-експериментальної роботи в зазначеному напрямі.

Необхідною умовою управління процесом формування СПК у педагогічному колективі є діагностика його стану в конкретному закладі освіти, врахування рівня усвідомлення та оцінки його членами колективу. Хоч у половині обстежених нами дошкільних закладів члени педагогічного колективу оцінюють СПК у ньому як досить сприятливий (33,3%) і в цілому сприятливий (16,7%), непокоїть встановлений факт, що в інших – він характеризується як невизначений і з суперечливими тенденціями.

На відміну від високої ступені задоволеності діловими (89,0% опитаних) і міжособистісними (89,0%) взаєминами з колегами по роботі, стосунки з керівництвом дошкільного закладу оцінюються не так однозначно. Як показують результати опитування, 54,2% членів педагогічного колективу оцінює свої стосунки з керівництвом дошкільного закладу як чисто ділові, а 45,8% - як дружні. Велика розбіжність спостерігається і в задоволеності цими взаєминами: середній індекс задоволеності по вибірці -3,25; найвищий індекс задоволеності по дошкільному закладі -4,33; найвищий - 2,47; варіація індивідуального індексу - від 5,0 до 1,0.

Результати дослідження показали, що існують суттєві розбіжності також у оцінці членами колективу різних компонентів СПК. Хоч абсолютно негативні оцінки й відсутні, однак досить суперечливою є оцінка когнітивного та поведінкового компонентів (відповідно у 66,7% і 50,0% дошкільних закладів). Це помітно й по усереднених показниках емоційного (+0,66), поведінкового (+0,41) та когнітивного (+0,31) компонентів СПК за шкалою від (+1) до (-1).

Низькі показники когнітивного компоненту пояснюються нами недостатніми міжособистісними контактами, які б сприяли кращій обізнаності один про одного. Та і сама специфіка організації роботи в дошкільному закладі така, що взаємодія між співробітниками переважно відбувається в парах (“вихователь – вихователь”, “вихователь – няня”) чи тріадах (“вихователь – няня – вихователь”). Значно менше спілкуються вихователі з різних груп і через це взаємини в межах всього педагогічного колективу недостатньо є інтенсивними.

Характеризуючи оптимальні щодо СПК взаємини в педагогічному колективі дошкільного закладу, більшість респондентів назвали ті характеристики, які виражають гуманістичну спрямованість учасників групової взаємодії (взаємодопомога та взаємопідтримка, дружелюбність між членами колективу, доброзичливість у стосунках, взаєморозуміння, відвертість і чесність, діловий професійний характер стосунків, чуйність один до одного).

Технологія формування сприятливого СПК у педагогічному колективі дошкільного закладу повинна ґрунтуватися на врахуванні функціонально-цілевих, структурно-організаційних, соціально-психологічних особливостей цього колективу, а також індивідуально-психологічних і професійно-ділових характеристик його членів.

Педагогічний колектив дошкільного закладу освіти – це професійна група педагогів, яка в тісному співробітництві з обслуговуючим персоналом мобілізує свої зусилля на розв’язання завдань виховання, розвитку й зміцнення здоров’я дітей дошкільного віку. Організаційна його структура сприятлива для утворення “педагогічної команди” у складі співробітників, які працюють в одній дитсадівській групі, за умови узгодженості їх педагогічних підходів, зближення ділової та міжособистісної системи взаємин, високої інтенсивності міжособистісних контактів. За цього особливого значення набуває проблема психологічної сумісності між членами колективу.

Особливий емоційно-діловий фон взаємин у педагогічному колективі дошкільного закладу задається жіночим його складом, керівником якого, зазвичай, є також жінка. Специфіка організаційної структури цього колективу та особливості його функціонування призводить до того, що СПК закладається насамперед у професійних мікрогрупах типу “вихователь – вихователь”, “вихователь – няня”. Особливий інтегруючий, формуючий і коригувальний вплив при цьому має завідуючий за умови достатньої його мотиваційної, психологічної та фахової готовності до створення сприятливого СПК у колективі.

Водночас, як засвідчують результати нашого дослідження, мотиваційна цінність створення СПК у завідуючого та методиста дошкільного закладу суттєво нижча порівняно з вихователями та іншими членами колективу (коефіцієнт регресії відповідно дорівнює +0,09 та +0,17 проти +0,41 та 0,34 при $\alpha=0,05$). Більш пріоритетними напрямками роботи для керівників є забезпечення належного матеріально-технічного стану дошкільного закладу, пошук джерел фінансування, організація методичної роботи, підтримання трудової дисципліни підлеглих, налагодження стосунків із вищестоящими органами освіти тощо.

Разом із тим, результати обстеження засвідчують, що лише 28,7% завідуючих і 35,4% методистів дошкільних закладів мають високий рівень теоретичної обізнаності з питань формування СПК у колективі, а відповідно 16,7% та 10,8% із них – низький. Це наслідок як недостатньої їх підготовки на етапі професійного навчання, так і нехтування ними самоосвітою, підвищенням рівня своєї психологічної компетентності. Це призводить, зокрема, до того, що при оцінці СПК у колективі свого закладу, більшість керівників акцентують увагу переважно на проблемах взаємин підлеглих між собою, ставленні їх до виконання своїх професійних обов’язків, відсутності достатньої мотивації до цього тощо. При цьому нехтуються такі важливі чинники СПК як психологічна сумісність людей, ціннісно-орієнтаційна єдність колективу, стиль управління ним, створення умов для поглиблення міжособистісних взаємин членів колективу.

Нами була розроблена низка рекомендацій керівникам дошкільних закладів щодо створення сприятливого СПК у педагогічному колективі, які включали в себе як вимоги до комплектації колективу, створення умов для професійного зростання та підвищення кваліфікації дошкільних працівників, запровадження демократичних принципів управління, так і обґрунтування важливості гуманістичної налаштованості до кожного підлеглого, безумовного прийняття його особистості.

Однією із найважливіших умов підтримання керівником дошкільного закладу сприятливого СПК в педагогічному колективі є мотивація професійної діяльності співробітників. Хоч більшість завідуючих (93%) вважають, що основним стимулом професійної діяльності є матеріальне заохочення, підлеглі прийнятними для себе вбачають і такі прийоми стимулювання як прояв довіри вихователю, звільнення його від надмірної адміністративної опіки, контролю; створення умов для професійної творчості; об’єктивна оцінка результатів праці та формування на

підставі неї громадської думки; запровадження нетрадиційних форм методичної роботи (ділові ігри, педагогічні консилиуми, методичні мости, “мозкові атаки” тощо).

До факторів-демотиваторів професійної діяльності дошкільних працівників, які негативно позначаються й на СПК у педколективі слід віднести такі: низький рівень заробітної плати та несвоєчасність її виплати; неповне педагогічне навантаження вихователів і необхідність через це пошуку додаткової роботи; нераціональний розподіл функціональних обов'язків між членами колективу; переобтяженість формальною роботою (необов'язкові зібрання та засідання, оформлення паперів, підготовка до інспекторських перевірок, складання звітів тощо); необ'єктивна оцінка та несправедлива критика; авторитарно-директивний стиль керівництва та ін.

Результати констатуючого експерименту та зроблені нами на попередньому етапі роботи теоретичні висновки були покладені в основу розробки технології формування сприятливого СПК у педагогічному колективі дошкільного закладу, апробація якої давала змогу перевірити достовірність висунутої гіпотези про можливість педагогічного управління цим процесом.

Ми виходили з того, що створення СПК не можна розглядати лише в площині функціонування колективу даного дошкільного закладу, — передумови для цього закладаються ще на етапі професійної підготовки майбутніх вихователів і керівників дошкільних закладів у педагогічній вищій школі. Через це крім безпосередньої експериментальної роботи в колективі дошкільного закладу нами проводилась попередня робота з майбутніми педагогами у вузі (протягом 2-х років навчання студентів), а також на курсах підвищення кваліфікації дошкільних працівників.

Експериментальна робота по управлінню процесом формування СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу передбачала розв'язання низки завдань, серед них:

- актуалізація та розвиток у майбутнього фахівця дошкільного закладу (вихователя, завідуючої, методиста) позитивної особистісно-професійної мотивації до забезпечення позитивного СПК в своєму професійно-педагогічному середовищі як важливої соціально-психологічної умови підвищення ефективності навчально-виховного процесу, психологічного самопочуття та творчого саморозкриття кожного його учасника;
- збагачення теоретичної обізнаності майбутніх спеціалістів і членів педагогічного колективу в питаннях формування СПК, підвищення їх загальної психологічної культури;
- розвиток комунікативних здібностей педагогічних працівників, набуття практичних умінь і навичок аналізу та засвоєння стратегії розв'язання можливих конфліктних ситуацій, які виникають у педагогічній взаємодії;
- стимулювання самопізнання та самоаналізу властивостей і якостей особистості членів педагогічного колективу, які складають морально-духовну основу міжособистісного спілкування та професійно-ділових взаємин;

- визначення завдань і функцій психологічної служби дошкільного закладу щодо забезпечення сприятливого СПК в педагогічному колективі.

Програма експериментального дослідження на етапі професійної підготовки здійснювалася в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова та Педагогічному училищі Дніпропетровського національного університету протягом 1998-2000 н. р. і переслідувала розв'язання низки завдань:

1) Підвищення рівня психологічної культури майбутніх вихователів, методистів дошкільних закладів як особистісної передумови налагодження оптимальних взаємин у педагогічному колективі.

2) Сприяння успішній соціально-психологічній адаптації випускників до нових соціальних умов майбутньої професійної діяльності.

3) Формування ціннісно-мотиваційної, інформаційно-теоретичної та функціональної готовності майбутніх суб'єктів професійно-педагогічної взаємодії щодо формування й підтримання СПК в професійно-педагогічному середовищі.

4) Орієнтування майбутніх вихователів на створення “педагогічної команди”, яка здатна об'єднатися навколо досягнення спільної цілі виховання та розвитку дітей конкретної групи, досягнення психолого-педагогічної сумісності з колегами по спільній роботі.

Для цього майбутнім дошкільним працівникам читався спецкурс, який був розрахований на 20 академічні години (10 – лекційні, 10 – практично-лабораторних занять), теоретична частина якого була спрямована на розширення обізнаності студентів про сутність, значення та механізми формування СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу.

Важливим завданням було також стимулювання в студентів самопізнання комунікативних умінь і властивостей, активізація соціальної перцепції за допомогою інтерактивних методик (В.Власенко), залучення студентів до оцінки СПК в академічній групі. Під час проходження педагогічної практики в дошкільному закладі їм пропонувалося спостерігати та описати конкретні ситуації, які характеризували особливості мікроклімату в педагогічному колективі (з наступним їх аналізом на практичних аудиторних заняттях).

Порівняння результатів тестування студентів контрольної та експериментальної групи, зокрема щодо їх настанов до способів регулювання конфліктів засвідчив ефективність запропонованої експериментальної методики підвищення психолого-педагогічної культури майбутніх вихователів і керівників дошкільних закладів.

На основному етапі безпосередньо в дошкільному закладі експериментальна робота здійснювалася за такими напрямками:

1) мотиваційно-цільове налаштування членів педагогічного колективу на створення та підтримання сприятливого СПК;

2) інформаційно-роз'яснювальна робота щодо оптимізації міжособистісних взаємин, конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій у колективі;

3) організаційно-управлінські заходи щодо уточнення структури дошкільного закладу, підбору та розміщення педагогічних кадрів;

4) робота з молодими спеціалістами, з метою успішної їх соціально-психологічної та професійної адаптації;

5) забезпечення умов для відпочинку та зменшення емоційної напруги, інтенсифікації міжособистісного спілкування між членами педагогічного колективу;

6) психоконсультаційна та психокорекційна робота з окремими членами педагогічного колективу й керівництвом дошкільного закладу.

Завданням мотиваційно-цільової роботи був розвиток інтересу у членів колективу до соціального-психологічних явищ, зокрема СПК у педагогічному колективі, розуміння його функцій і значення у професійно-педагогічній діяльності.

Завданням інформаційно-роз'яснювальної роботи було забезпечення всіх учасників навчально-виховного процесу достатнім рівнем орієнтації в теоретичних питаннях сутності та структури СПК в колективі, чинників і соціально-психологічних механізмів його формування; особливостях професійного спілкування й труднощів, які при цьому можуть виникати; причинах конфліктності в педагогічному колективі та конструктивних шляхах і засобах їх розв'язання; стилях управлінської діяльності та відповідних професійно-рольових моделей поведінки підлеглих тощо.

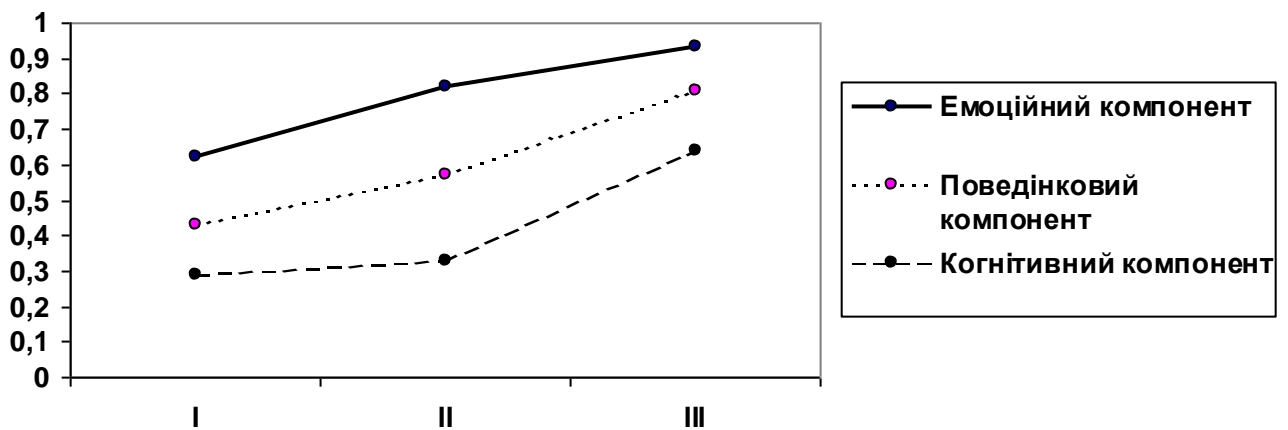
Завданням організаційно-управлінської роботи було оптимальне кадрове забезпечення всіх структурних підрозділів дошкільного закладу й перш за все таких мікроланок педагогічного колективу як осередок педагогів, які працюють з однією групою дітей: няня, два вихователі, музкерівник та ін. При створенні "педагогічних команд" ми намагалися максимально враховувати як принцип добровільності, бажання працювати із одним, так і психологічну сумісність та рівень фахової підготовленості окремих членів.

Протягом періоду проведення формуючого експерименту спостерігалися кількісні та якісні зміни в динаміці й показниках СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу, які можна було віднести як результат дії формуючих впливів, передбачених експериментальною програмою. Вивчення та аналіз цих змін дає можливість зробити висновок щодо можливості управління процесом формування сприятливого СПК в педагогічному колективі.

Як свідчать результати дослідження, протягом періоду проведення експерименту спостерігається стійка тенденція підвищення показників оцінки всіх компонентів СПК членами педагогічного колективу експериментальної групи. В контрольній же групі відбулися лише окремі несуттєві зміни.

Результати змін в оцінці членами експериментальної групи структурних компонентів СПК в педагогічному колективі зображені на рис.1.

Як видно на графіку, протягом періоду експериментальної роботи по управлінню процесом формування СПК спостерігається чітка тенденція підвищення оцінки його структурних компонентів членами педагогічного колективу. Поряд із цим помітні й деякі відмінності в цих змін. Найбільш поступальне зростання характерне для оцінки емоційного компоненту. Водночас, деяке відставання (як показав 2-й діагностичний зріз)

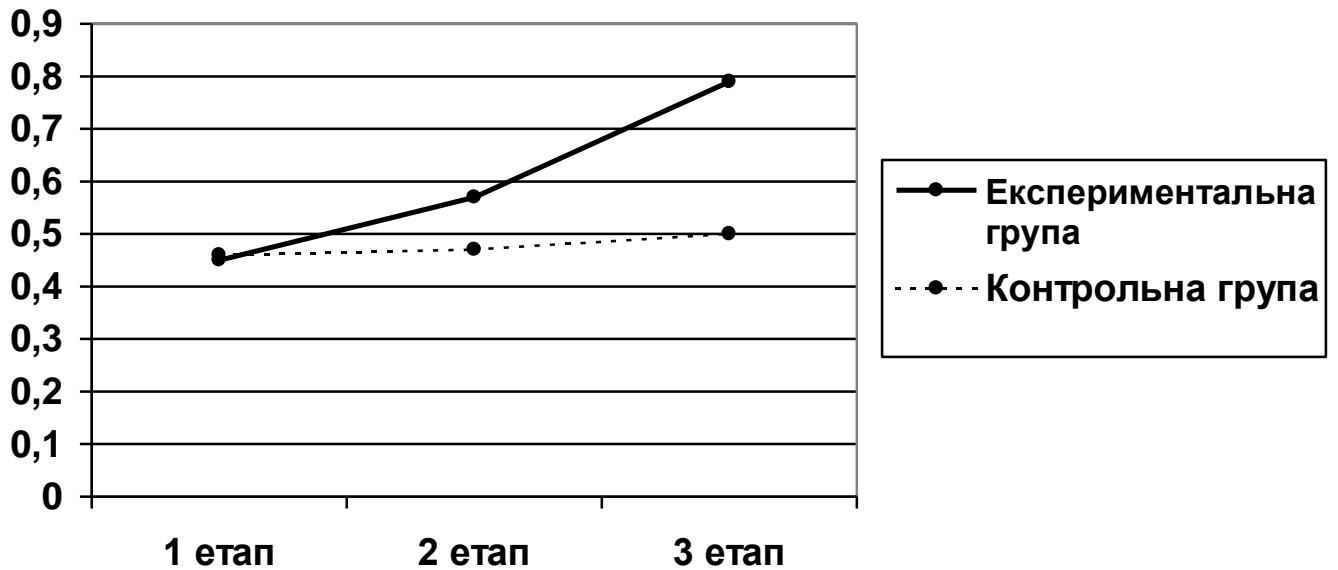
Етапи дослідження

Рис.1. Динаміка оцінки стану СПК в дошкільному закладі протягом експериментальної роботи

має місце щодо поведінкового і особливо когнітивного компоненту. Врахування цього дало можливість конкретизувати головні завдання експериментальної роботи на другому її етапі та визначити її загальне спрямування. Акценти були зміщені на активізацію міжособистісних взаємин в колективі, особливо в мікрогрупах “педагогічних команд”. Пріоритетним було також завдання стимулювання соціально-перцептивних процесів у членів колективу. Ефективність такого підходу підтверджують результати 3-го діагностичного зрізу наприкінці експериментальної роботи: оцінка емоційного компоненту СПК зросла на + 0,31 бала, поведінкового на + 0,35. Свідченням цього є і порівняння динаміки інтегрованого показника оцінки СПК, яке відображено на рис.2.

Як бачимо, в експериментальній групі спостерігається значно більший приріст інтегрованого показника СПК (з +0,45 до + 0,79), порівняно з контрольною, в якій цей показник залишився фактично без змін.

Зважаючи на структурні особливості педагогічного колективу дошкільного закладу, важливо було проаналізувати динаміку взаємин у мікрогрупах “вихователь – няня – вихователь” протягом періоду експериментальної роботи. З метою визначення коефіцієнту впливу взаємин на

стан СПК у групі ми застосовували карту-схему Л.Лутошкіна. Результати опитування вихователів і нянь щодо оцінки ними стану взаємин у мікрогрупі відображені в табл. 1.

До початку проведення формуючого експерименту взаємини в мікрогрупах “вихователь – няня – вихователь” характеризувалися експертами в цілому як суперечливі: лише 9,2 % вихователів оцінили їх як комфортні та 45,4% — як недостатньо комфортні. Натомість спостерігається суттєва розбіжність в оцінці СПК в групі вихователями та нянями, останні з яких характеризують стан взаємин значно вище. Так, 75% опитаних нянь характеризували взаємини в групі як комфортні (проти 9,2% вихователів). Жодна з них не оцінила їх як дискомфортні на відміну від вихователів, 45,4% яких дали їм саме таку характеристику.

Після проведення формуючого експерименту відбулися суттєві зміни в оцінці взаємин “вихователь – няня – вихователь” саме з боку вихователів, 56,3% характеризують їх як комфортні, решта (43,7%)— як недостатньо комфортні (середній рівень комфортності). Це можна розглядати одним із підтвердженням ефективності розробленої експериментальної програми управління СПК. З цього можна також зробити висновок, що СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу закладається саме в тому педагогічному оточенні, яке працює в одній дошкільній групі. За умови цілеспрямованої роботи по формуванню сприятливого СПК в колективі, провідна роль належить вихователям з огляду на їх професійно-функціональні обов’язки в “педагогічній команді”, статусно-рольову позицію в групі та рівень соціально-психологічної компетентності.

Рис. 2. Вплив експериментальної роботи в дошкільному закладі на інтегрований показник СПК в педагогічному колективі

Таблиця 1

Динаміка стану взаємин у мікрогрупах педагогічного колективу дошкільного закладу (за результатами експертної оцінки)

Стан взаємин	Експерти			
	Вихователі		Няні	
	ДЕ*	ПЕ	ДЕ*	ПЕ
Комфортні	9,2%	56,3%	75,0%	82,1%
Недостатньо комфортні	45,4%	43,7%	25,0%	17,9%
Дискомфортні	45,4%	-	-	-

Примітка. ДЕ* — до початку проведення формуючого експерименту; ПЕ* — після проведення формуючого експерименту в педагогічному колективі дошкільного закладу.

Більш суттєві зміни відбулися в тих мікрогрупах педагогічного колективу, комплектування яких здійснювалося з врахуванням психологічної сумісності між вихователями та нянею. Проте не вдалося повністю нейтралізувати низку несприятливих впливів на СПК у педагогічному колективі дошкільного закладу: прояв окремими членами колективу байдужості та відсутність бажання до більш тісного спілкування; їх пасивність у сумісній педагогічній діяльності; невміння висловлювати критичне ставлення до колеги в тактовній формі; почуття несправедливості від невисокої оцінки результатів своєї діяльності та низького статусу в групі тощо. Хоч показники СПК в педагогічному колективі після проведення експерименту в дошкільному закладі суттєво покращилися, проте і наприкінці в окремих мікрогрупах співробітників (3,4%) взаємини характеризувалися членами колективу навіть як дискомфортні. Це пояснюється не тільки індивідуально-особистісними якостями деяких членів педагогічного колективу (високий рівень конфліктності, схильність низько оцінювати соціально-психологічні явища в групі, не вмотивованість педагогічної діяльності тощо), відсутністю психологічної сумісності між ними. Недоліки, які не вдалося подолати в процесі експериментальної роботи, підтверджують наше припущення про багатофакторність процесу формування СПК, який зумовлюється не лише керованими, а й спонтанними впливами.

Процес формування СПК відбувається в часовому просторі функціонування педагогічного колективу дошкільного закладу в цілому і окремих його структурних підрозділів та характеризується динамічністю, яка визначається дією факторів макро - та мікросередовища.

Отримані результати в цілому підтвердили правильність висунутої гіпотези дослідження та дозволили зробити наступні висновки.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне обґрунтування та нове вирішення проблеми соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу, що полягає в

розкритті особливостей його змісту й динаміки, виявленні закономірностей формування і механізму впливу на педагогічний процес, розробці й апробації умов формування сприятливого СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу.

1. Формування сприятливого СПК у педагогічному колективі є одним із головних завдань дошкільного закладу. Це пояснюється його впливом як на професійну діяльність педагогів, так і ефективність навчально-виховного процесу в цілому. Проте проведені нами дослідження виявило в педагогічних колективах дошкільних закладів низку недоліків, які пояснюються саме несприятливим СПК, що посилюється економічними негараздами, низьким соціальним статусом дошкільних працівників.

2. СПК педагогічного колективу дошкільного закладу як складна інтегрована характеристика колективу емпірично виявляється в домінуючому відносно стійкому груповому настрої, що є результатом відображення педагогічними працівниками міжособистісних і ділових взаємин у колективі, які опосередковані цілями та змістом спільної професійно-педагогічної діяльності в специфічних умовах дошкільного закладу.

Структуру СПК педагогічного колективу можна представити у взаємозв'язку та взаємозумовленості *емоційного* (міра задоволеності працівником членством у колективі та станом взаємин у ньому, прийняття переважаючого стилю керівництва й професійного спілкування, характер переживання результатів спільної педагогічної діяльності), *когнітивного* (міра усвідомленості цілей і завдань спільної педагогічної діяльності, узгодженості власної педагогічної концепції з педагогічними поглядами колег, соціально-перцептивної поінформованості про педагогічний колектив у цілому та окремих своїх колег) і *поведінкового* (спосіб професійної самореалізації в педагогічному колективі, рівень активності членів у його соціальному й професійному житті) компонентів.

Інтегрованим показником стану СПК в педагогічному колективі є ставлення його членів до себе й колективу дошкільного закладу, до педагогічної діяльності та системи дошкільного виховання, до відносин керівництва й підпорядкування, до керівників дошкільного закладу та колег, до виконання професійно-посадових обов'язків.

СПК педагогічного колективу на діагностичному етапі класифікувався нами за індивідуально-особистісними, соціально-груповими та діяльнісно-рольовими критеріями й оцінювався за шкалою “позитивний – негативний”, “сприятливий – несприятливий”, “який задовольняє — який не задовольняє”.

3. СПК у педагогічному колективі дошкільного закладу детермінується низкою соціальних (соціально-економічні умови праці й життя членів колективу; вагомість дошкільного виховання в державній системі освіти та соціальний статус дошкільного працівника), соціально-психологічних (підходи до управління дошкільними закладами з боку органів державного управління й стиль

управлінської діяльності завідуючого; особливості структури педагогічного колективу та рівень його згуртованості), особистісних (психологічна готовність завідуючої до створення сприятливого СПК в педагогічному колективі й позитивна мотивація професійної діяльності його членів, система ціннісних їх орієнтацій, ставлення до себе і колег, рівень конфліктності та здатність долати утруднення у взаєминах) і педагогічних чинників (організація педагогічного процесу і система методичної роботи в дошкільному закладі).

Особливе значення має фактор особистісної орієнтованості всього різнобарв'я педагогічної діяльності та організаційно-методичної роботи: реалізація демократичних принципів управління й професійного спілкування, гуманізація взаємин по “горизонталі” та “вертикалі”, врахування інтересів і потреб всього колективу та окремих його членів, підвищення психологічної культури співробітників, створення творчої атмосфери та уникнення жорсткої регламентації діяльності дошкільних працівників, запобігання психотравмуючих конфліктних ситуацій і надання психологічної допомоги та підтримки членам “педагогічної команди” (вихователь – няня – вихователь).

4. На основі аналізу стану СПК в педагогічних колективах дошкільних закладів, врахування особливостей його сприйняття та оцінки дошкільними працівниками розроблені й експериментально апробовані шляхи формування сприятливого СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу. Це передбачає, по-перше, розглядання педагогічного колективу дошкільного закладу як особливого об'єкта управління (особлива структура і зміст діяльності, невеликий за чисельністю та переважно жіночий склад колективу, який очолює зазвичай жінка; щоденні контакти співробітників із батьками дітей); по-друге, підготовку завідуючого до управління процесом формування сприятливого СПК в педагогічному колективі; по-третє, мотивацію педагогічної діяльності співробітників, в т.ч. щодо підтримання сприятливого клімату в колективі. Особливо високий формуючий і коригувальний потенціал щодо формування сприятливого СПК в педагогічному колективі має завідуючий, за умови достатньої його мотиваційної, психологічної та фахової готовності до цього.

5. Становлення сприятливого СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу передбачає цілеспрямовану підготовку майбутніх дошкільних працівників у цьому аспекті на етапі професійного їх навчання й відповідну роботу безпосередньо в дошкільному закладі.

Розроблена експериментальна довготривала система роботи щодо формування сприятливого СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу включала в себе:

а) формування культури міжособистісних взаємин, психологічної готовності до створення СПК в майбутніх дошкільних працівників (вивчення спецкурсу “СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу”; виконання студентами цільових завдань під час педагогічної практики;

тренінг спілкування, розвиток комунікативних умінь майбутніх дошкільних працівників; коригування мікроклімату в студентській групі);

б) мотиваційно-цільове налаштування членів педагогічного колективу дошкільного закладу на формування та підтримання сприятливого психологічного клімату (діагностика стану СПК, коригування міжособистісних взаємин, консультування з питань конструктивному розв'язанні конфліктів, розширення сфери спілкування);

в) організацію управлінської діяльності керівництва дошкільним закладом в зазначеному аспекті (підвищення рівня психологічної культури керівника та вибір оптимального стилю керівництва; підбір і розміщення кадрів, сприяння створенню “педагогічної команди”; стимулювання педагогічної діяльності співробітників; турбота про підвищення їх кваліфікації та професійну самореалізацію; створення сприятливих умов побуту та відпочинку; запровадження роботи психологічної служби дошкільного закладу).

б.Формуючий експеримент щодо реалізації розробленої системи роботи в цілому підтвердив її ефективність: підвищилися оцінки членами педагогічного колективу стану СПК в дошкільному закладі, всіх його компонентів; спостерігається стійка тенденція до підвищення його показників; покращився стан взаємин у мікрогрупах “вихователь – няня – вихователь”, особливо за експертною оцінкою вихователів; підвищилась зацікавленість у членів колективу спільною професійно-педагогічною діяльністю.

Проведене нами дослідження не вичерпує всіх питань, що стосуються вивчення проблеми створення СПК в педагогічному колективі дошкільного закладу. Подальшу розробку даної проблеми ми вбачаємо у більш глибокому дослідженні впливу організаційно-педагогічних і соціально-психологічних чинників на становлення зазначеного феномену, зокрема різних підходів до реалізації концепції дошкільного виховання, змісту підготовки дошкільних працівників та їх перепідготовки, роль психологічної служби. Важливим є обґрунтування надійних показників і критеріїв та розробка на основі цього валідних методик для оперативного діагностування стану СПК в педагогічному колективі.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Молочко М.В. Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу //Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць /Ред. кол. Гузій (відп. ред.) та ін. – К.: НПУ, 2001. – Вип.6. – С.246-252.

2. Молочко М.В. Управління процесом формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу //Наукові записки: Збірник статей НПУ імені М.П.Драгоманова /Укл. П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко. – К.: НПУ, 2001. – Випуск 44. - С.117-123.

3. Молочко М.В. Створення сприятливого соціально-психологічного клімату як

передумови ефективної діяльності педагогічного колективу дошкільного закладу// Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Випуск 6. – Вінниця: РВВ ДП “Державна картографічна фабрика”, 2002. – С.36-40.

4. Молочко М.В. Формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі //Рідна школа. – 2004. - №4. – С.52-53.

Анотації

МОЛОЧКО М.В. Формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2004.

Дисертацію присвячено питанням формування соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі дошкільного закладу, педагогічним аспектам цього процесу. На основі теоретичного аналізу й емпіричного вивчення стану соціально-психологічного у дошкільних закладах виявлено низку соціально-психологічних, організаційно-управлінських і педагогічних чинників його становлення. Теоретично обґрунтована та експериментально апробована технологія формування сприятливого соціально-психологічного клімату передбачала як цілеспрямовану підготовку майбутніх дошкільних працівників на етапі професійного їх навчання, так і роботу безпосередньо в дошкільному закладі. Особлива увага при цьому надавалася підвищенню психологічної культури керівників і підлеглих, мотивації педагогічної діяльності співробітників, вдосконаленню організаційно-методичної роботи, оптимізації взаємин у педагогічному колективі. Запровадження розробленої системи роботи в дошкільних закладах підтвердило її ефективність.

Ключові слова: соціально-психологічний клімат, сприятливий соціально-психологічний клімат, педагогічний колектив дошкільного закладу, ділові та міжособистісні взаємини, психологічна культура.

Молочко М.В. Формирование социально-психологического климата в педагогическом коллективе дошкольного учреждения. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2004.

Диссертация посвящена вопросам формирования социально-психологического климата в педагогическом коллективе дошкольного учреждения.

СПК педагогического коллектива дошкольного учреждения является сложной интегрированной характеристикой коллектива, что эмпирически проявляется в доминирующем

относительно устойчивом групповом настроении. Он является результатом отображения педагогическими работниками опосредствованных целями и содержанием общей профессионально-педагогической деятельности межличностных и деловых отношений в коллективе в специфических условиях дошкольного учреждения.

На основе теоретического анализа и эмпирического изучения состояния СПК в дошкольных учреждениях определены ряд социально-психологических, организационно-управленческих и педагогических факторов его становления: социально-экономические условия труда и жизни членов коллектива; весомость дошкольного воспитания в системе государственного образования и социальный статус дошкольного работника; стиль управленческой деятельности заведующего; особенности структуры педагогического коллектива и уровень его сплоченности; организационно-управленческая сбалансированность и система методической работы в дошкольном учреждении; психологическая готовность заведующего к созданию благоприятного СПК в педагогическом коллективе и положительная мотивация профессиональной деятельности его членов. Важное значение имеют система ценностной ориентации членов педагогического коллектива, особенности их “Я – концепции”, характер отношений к коллегам и общей профессиональной деятельности, способность преодолевать затруднения во взаимоотношениях.

Педагогическим условием формирования СПК является личностная ориентированность всего разнообразия педагогической деятельности: реализация демократических принципов управления и профессионального общения, гуманизация взаимоотношений по “горизонтали” и “вертикали”, учет интересов и потребностей всего коллектива и отдельных его членов, повышение психологической культуры сотрудников, создание творческой атмосферы и избежание жесткой регламентации деятельности дошкольных работников, предотвращение конфликтных психотравмирующих ситуаций и предоставление психологической помощи и поддержки членам коллектива.

СПК в педагогическом коллективе дошкольного учреждения определяется, прежде всего, взаимоотношениями в системе “воспитатель – няня – воспитатель” и взаимоотношениями “заведующий – педагогический работник”, стиль и тон которых задается лидером группы или руководителем.

На основе анализа современного состояния создание СПК в дошкольных учреждениях, разработана и апробирована система работы по формированию благоприятного СПК в педагогическом коллективе дошкольного учреждения. Она предусматривает, во-первых, рассмотрение педагогического коллектива дошкольного учреждения как особого объекта управления; во-вторых, подготовку заведующего к управлению процессом формирования

благоприятного СПК в педагогическом коллективе; в-третьих, мотивацию педагогической деятельности сотрудников.

Разработанная долговременная экспериментальная работа по формированию благоприятного СПК в педагогическом коллективе дошкольного учреждения включала в себя: а) формирование культуры межличностных отношений, психологической готовности к созданию СПК в будущих дошкольных работников (изучение спецкурса “СПК в педагогическом коллективе дошкольного учреждения”; выполнение студентами специальных заданий во время педагогической практики; тренинг общения с целью развития их коммуникативных умений; корригирование микроклимата в студенческой группе); б) мотивационно-целевой настрой членов педагогического коллектива дошкольного учреждения на формирование и поддержание благоприятного СПК (диагностика его состояния, корригирование межличностных отношений, консультирование по конструктивному разрешению конфликтов, интенсификация межсубъектных контактов); в) организацию управленческой деятельности руководства дошкольным учреждением в указанном аспекте (повышение уровня психологической культуры руководителя и выбор оптимального стиля руководств; подбор и размещение кадров, содействие созданию “педагогической команды”; стимулирование педагогической деятельности сотрудников; забота о повышении их квалификации и профессиональной самореализации; создание благоприятных условий быта и отдыха; внедрение работы психологической службы дошкольного учреждения).

Внедрение разработанной системы в целом подтвердило ее эффективность: повысились оценки членами педагогического коллектива состояния СПК в дошкольном учреждении; наблюдается стойкая тенденция к повышению его показателей; улучшилось состояние взаимоотношений в микрогруппах “воспитатель – няня – воспитатель”, особенно за экспертной оценкой воспитателей; повысилась заинтересованность членов коллектива общей профессионально-педагогической деятельностью.

Ключевые слова: социально-психологический климат, благоприятный социально-психологический климат, педагогический коллектив дошкольного учреждения, деловые и межличностные взаимоотношения, психологическая культура.

Molochko M.V. "Formation of social-psychological climate in the pedagogical collective of a pre-school institution". – Manuscript

A dissertation for the scientific degree bachelor of the pedagogical science.

Specialty 13.00.07 - Theory and methodic of education - "National Pedagogical University named after Dragomanov M.P. - Kiev, 2004.

The dissertation is devoted to the problems faced in forming a social-psychological climate in the pedagogical collective of a pre-school institution and to the pedagogical aspects of this process.

On the basis of theoretical analysis and elaborated study of the state of the social-psychological climate in the pre-school institutions, a number of social-psychological, organized-administrative and pedagogical factors of its foundation have been revealed.

Theoretically based and experimentally tested, the technology of forming a favorable social-psychological climate, which foresaw the purposive preparation of the future pre-school workers at the stage of their professional study and work directly in a preschool institution. Therefore extra attention has been paid to raise psychological culture of leaders and personnel, to motivate pedagogical activity of the workers, to improve the administrative-methodical work, to have optimum mutual relations in the pedagogical collective.

The efficiency of the elaborated system of work has been confirmed by its application in the pre-school institutions.

KEY WORDS: social-psychological climate; favorable social-psychological climate; pedagogical collective of a pre-school institution; business-like and inter-personal relations.